

ARHEOLOŠKI POMEN AGLOMERACIJE TRNOVO — ILIRSKA BISTRICA

FRANC TRUHLAR

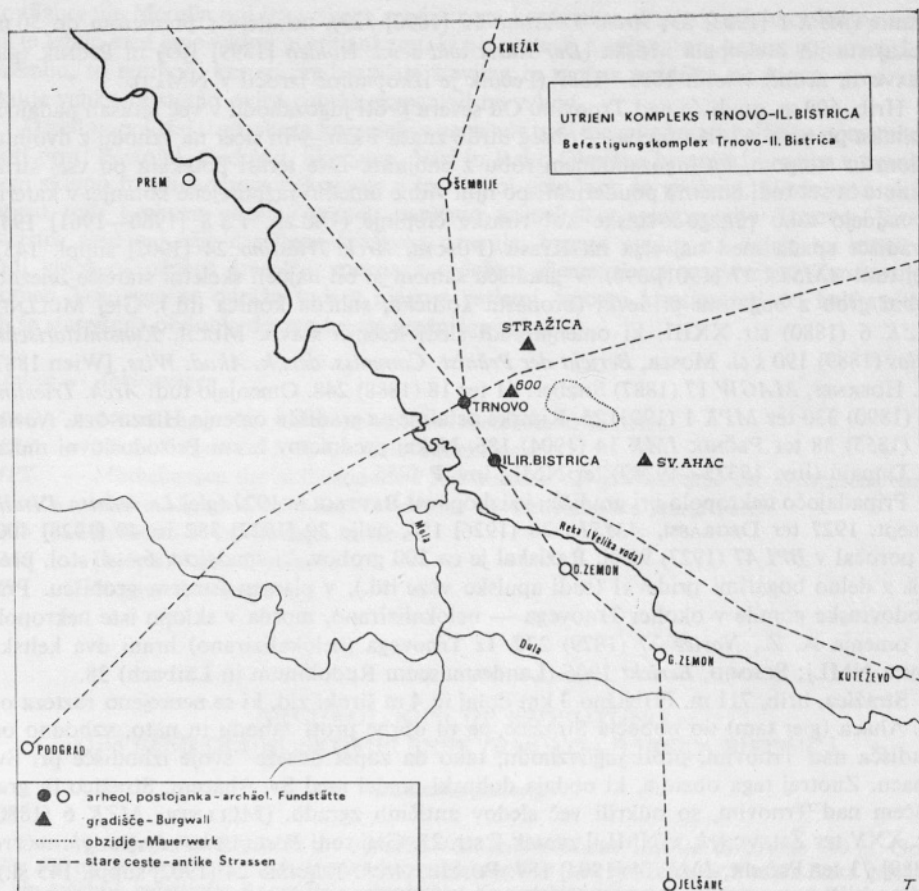
Ljubljana

Arheološki naselbinski kompleks v območju Trnovega—Ilirske Bistrice predstavlja eno najbolj utrjenih prazgodovinskih področij na slovenskem Krasu. Sestavljal ga je močoven sistem številnih in dobro utrjenih gradišč, kar je razumljivo, ker je bila ta pokrajina zelo izpostavljena in kasneje vrinjena med Karne, Liburne, Tavriske, Japode, Latobike in Histre, še pozneje pa ogrožena od Rimljanov.

V utrjenem sestavu je imel najpomembnejšo vlogo vzhodni gradišni pas, ki se je raztezal od reškega zaliva po dolini Reke (Velike vode) in Pivke do Postojnske kotline in zapiral dva pomembna prehoda — reškega in postojnskega. V njegovem ožjem območju so ležala sledeča gradišča in selišča (kratice: P = prazgodovinska doba, R = rimska doba, S = zgodnji srednji vek): Postojna PRS, Matenja vas R, Prestranek P, Baba PR, Tabor R, Gradišče 655 m PR, Špiček PR, Gradec 787 m R, Trnje P, Klenik PR, Pivka (Gradišče) PR, Sv. Primož 718 m PR, Šilentabor PR, Gradec R, Kalški grad R, Bač P, Gradišče PR, Knežak PR (Gradišče na Čepni 791 m, Vrh nad Knežakom 729 m), Obrobca 640 m P, Veliki Devin 1029 m P, Šembije PR (Gradišče 630 m), Trnovo—Ilirska Bistrica (kota 600 m — gradišče PR, Stražica 711 m R, Sv. Ahac 799 m PRS), Dolnji Zemon PR, Gornji Zemon PR, Kuteževo P (kota 874 m — gradišče), Jelšane (Gradina 561 m PR, kota 632 m P, kota 634 m P, Sv. Katarina 689 m P, Visoki vrh 647 m P).

V okvir severnega obrambnega kompleksa sodijo postojanke in cerkniško-loškem bazenu, pod Nanosom, v območju Škocjana, ki je predstavljal najmočnejšo proti severozapadu izpostavljeno in v križišču cest ležečo postojanko — in gradišča na komensko-tomajskem Krasu. Te utrdbe so imele morda nalogo braniti ozemlje pred napadi z ljubljanske in dolenjske strani, na zapadu pa pred vdori iz Italije in Istre. Osrednje utrdbe v tem sklopu so verjetno bile Ulaka, Škocjan in Šmihel pod Nanosom. Vz dolž obrobja kraške planote, ki se spušča proti obmorski Istri, je v črti Črni kal—Loka—Gračišče—Sočerga—Movraž vrsta gradišč, ki bi utegnili pripadati Histrom. V prej omenjeni sklop gradišč sodijo še tista v Brkinih in ob njihovem zahodnem obrobju vzhodno od prazgodovinsko-antične ceste Divača—Škocjan—Materija—Obrov—Jelšane—Trsat.

Glavne komunikacije v tem sklopu so bile: Postojna—Matenja vas—Slavina—Pivka—Zagorje—Knežak—Šembije—Trnovo—Ilirska Bistrica—Dolnji Zemon—Gornji Zemon—Jelšane (Trpčane)—Trsat. Zagorje—Prem—Obrov—Golac—Istra. Cerknica—(Stari trg pri Ložu)—Javorniki—Košana—Škocjan (jadransko morje). Divača (Škocjan)—Rodik—Ma-

terija—Obrov—Jelšane—Trsat. Divača—Škocjan—Črni kal—Istra. Divača—Razdrto—Postojna—Cerknica. Škocjan—Tomaj—Komen — dolina Vipave.

Arheološki sklop Trnovo—Ilirska Bistrica predstavlja močno utrjeno osrednjo naselbino. Gradiščni trikotnik sestavljajo Sv. Ahac, 799 m, gradišče na koti 600 m in Stražica 711 m.

Sv. Ahac, hrib 799 m, leži vzhodno od Ilirske Bistrice in je že od nekdaj znan kot prazgodovinsko (GLOBOČNIK, *AKK*; RUTAR, *LMS* 1889, 17; MUCH, *Kunsthistorischer Atlas* [1889], 190; PEČNIK, *Ljubljanski zvon* 10, [1890] 382 sl. ter *IMK* 14 [1904] 187; *Alpi Giulie* 4 [1899] 75) oziroma halštatsko (HOERNES, *MAGW* 16 [1887] Sitzber. 41 ter 18 [1889] 248) gradišče (po Pečniku *IMK* 4 [1894] 8 tudi latensko) — kar so izkopanine potrdile (nekaj jih hrani Prirodoslovni muzej na Dunaju, inv. 19350—19393) —, obdano s kamnitimi okopi (MÜLLNER, *MZK* 6 [1880] str. XXIV). V gradišču so zasledili tudi ostanke antičnih stavb. (MÜLLNER, PUSCHI, *Arch. Triestino* 24 [1902] suppl. 30), ki jih potrjujejo tudi najdbe (MOSER, *Bericht der Prähist. Comm. der k. Akad. Wiss.* [Wien 1887] 24; *Arch. Triestino* 15 [1890] 329 sl.; *MPK* 1 [1903] 23 ter ŽMAVC, *rk. v NMLj zvezek* 7 str. 19), od katerih so nekatere morda — sodeč po opisu — srednjeveške. Pod gradiščem so na severni strani

gomile (MPK 1 [1903] 23; *Arch. Triestino* 15 [1890] 329), nekatere s premerom do 50 m. Nekaj sta jih prekopala MOSER (*Der Karst und seine Höhlen* [1899] 109) in PEČNIK (glej ŽMAVC n. n. m.) v letih 1885—1889 (Pečnik je izkopanine izročil v NMLj).

Hrib, 600 m, gradišče nad Trnovim. Od severa proti jugozahodu v več terasah padajoča kamnita planota je bila utrjena — obseg utrdb znaša 1 km — in sicer na vzhodu z dvojnimi zidom in stolpom, na jugozahodnem robu z enojnim. Dve terasi potekata po vsej širini planote in sta tudi umetno poudarjeni; po njih vidne umetno razporejene kotanje, v katerih se najdejo tako prazgodovinske kot rimske črepinje (URLEB, *VS* 8 [1960—1961] 194). Gradišče spada med največja na Krasu (PUSCHI, *Arch. Triestino* 24 [1902] suppl. 145); glej tudi AMSIA 17 [1901] 396). V gradišču samem je bil najden skeletni starejše-železodobni grob z bogatimi pridevki (bronasta kotlička, sulična konica itd.). Glej MÜLLNER *MZK* 6 (1880) str. XXIII, ki omenja tudi sledi lesenih stavb. MUCH, *Kunsthistorischer Atlas* (1889) 190 s sl. MOSER, *Bericht der Prähist. Commiss. der. k. Akad. Wiss.* [Wien 1887] 25. HOERNES, *MAGW* 17 (1887) Sitzber. 41 ter 18 (1888) 248. Omenjajo tudi *Arch. Triestino* 15 (1890) 330 ter MPK 1 (1903) 25. Rimske ostaline na gradišču omenja HITZINGER, *Novice* 13 (1855) 38 ter PEČNIK *IMK* 14 (1904) 186. Nekaj predmetov hrani Prirodoslovni muzej na Dunaju (inv. 19332—19349) ter NMLj inv. P 4956.

Pripadajočo nekropolo pri gradišču je izkopaval BATTAGLIA 1927 (glej *La vedetta d'Italia* 4. sept. 1927 ter DEGRASSI, *AMSIA* 38 [1926] 158, dalje 39 [1927] 382 in 40 [1928] 400) in poročal v *BPI* 47 (1927) 93 sl. Raziskal je ca 200 grobov, ki spadajo v 6.—4. stol. pred n. š. z delno bogatimi pridevki (tudi apulske vaze itd.), v planem žrnem grobišču. Prazgodovinske gomile v okolici Trnovega — nelokalizirano, morda v sklopu iste nekropole — omenja A. Ž., *Novice* 37 (1879) 270. Iz Trnovega (nelokalizirano) hrani dva keltska novca NMLj; SCHMID, *Bericht* 1906 (Landesmuseum Rudolfinum in Laibach) 38.

Stražica, hrib, 711 m. Približno 3 km dolgi in 4 m široki zid, ki se neurejeno razteza od Sv. Ahaca (glej tam) do pobočja Stražice, se tu obrne proti zahodu in nato, vzhodno od gradišča nad Trnovim, proti jugovzhodu, tako da zopet doseže svoje izhodišče pri Sv. Ahacu. Znotraj tega obzidja, ki obdaja dolinski predel med Sv. Ahacem, Stražico in gradiščem nad Trnovim, so odkrili več sledov antičnih zgradb. (MÜLLNER, *MZK* 6 [1880] str. XXV ter ŽMAVC [rk. v NMLj] zvezek 7 str. 25. Glej tudi *Postojnsko okrajno glavarstvo* [1889] 73 ter PEČNIK, *IMK* 14 [1904] 187. PUSCHI, *Arch. Triestino* 24 [1902] suppl. 145 sl.).

Trnovskemu naselbinskemu kompleksu pripadajo verjetno tudi arheološke postojanke, ležeče južno od njega: GORNJI ZEMON. Na njivah je 1886 izkopaval PEČNIK prazgodovinske in rimske grobove (*IMK* 14 [1904] 187). Nekaj izkopanin naj bi bilo v NMLj. OSOJNICA. Prazgodovinski predmet je v Prirodoslovnem muzeju na Dunaju (inv. 15089). Sv. JERNEJ. Cerkevica v razvalinah (železna halštatska sekira, MÜLLNER, *MZK* 6 [1880] str. XXVI); na ravnici okrog razvalin in na strmem robu šentjernejskega potoka je rimsko grobišče (novci, solznice, kamniti pokrovi žar) glej MOSER, *MZK* 15 (1889) 261 ter RUTAR, *LMS* 1890, 123. KUTEŽEVO. Severno od vasi je strmo gradišče, 874 m, obdano z nasipom; na površju so našli prazgodovinsko keramiko (*VS* 8 [1960—1961] 194).

Arheološka aglomeracija Trnovo—Ilirska Bistrica predstavlja po svojem obsegu in utrjenosti nedvomno najpomembnejšo kompleksno postojanko na slovenskem Krasu. Njen pomen je predvsem v močno utrjenem položaju, ki ga v obliki trikotnika sestavljajo gradišča Sv. Ahac, kota 600 m nad Trnovim in Stražica. V medprostorju tega trikotnika je 3 km dolg in 4 m širok zid, ki ograjuje bivanjski prostor za veliko množico vojaških in civilnih prebivalcev. Strateški pomen Trnovega so kasneje pravilno ovrednotili Rimljani, ki so ga z nekaterimi drugimi gradišči morda vključili v svoj obrambni sestav. V zvezi z Apianovim opisom pohoda Rimljanov na Japode, kjer se navaja tudi *Metullum*, naj omenim kot dodatno teorijo k lokalizaciji tega mesta, da sliči Apianov opis terenske

konfiguracije Metulla oni trnovskega gradiščnega kompleksa. Vsekakor lahko domnevamo, da je ležala med japonskimi postojankami, ki jih našteva Appian, tudi katera na slovenskem ozemlju, to tembolj, ker so predstavljala številna in močna gradišča na Krasu pred vrati Italije veliko in stalno oviro rimski ekspanziji na vzhod.

Osrednji položaj trnovskega kompleksa označuje tudi njegova lega v križišču pomembnih poti proti Postojni, Cerknici, Škocjanu, Istri in Reki. Obsežen bivanjski prostor v gradiščnem sklopu in pripadajoče nekropole s številnimi gomilami in grobovi, ki verjetno vključujejo tudi grobove okoli Zemoni, uvrščajo arheološko aglomeracijo Trnovo—Ilirska Bistrica med največje naselbine kraškega ozemlja, bogate najdbe pa dajejo tej naselbini tudi videz okrožnega središča, morda s sedežem plemenskega poglavarja. Zgodovinski pomen Trnovega se odraža tudi v njegovi verjetni časovni kontinuiteti od halštatskega ali še starejšega obdobja do zgodnjega srednjega veka.

Kratice — Abkürzungen

MAGW — Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien

MZK — Mittheilungen der k. k. Central-Commission

MPK — Mittheilungen der prähistorischen Kommission der k. Akademie der Wissenschaften

AMSIA — Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria

BPI — Bulletino di Paleologia Italiana

LMS — Letopis Matic Slovenske

VS — Varstvo spomenikov

ARCHÄOLOGISCHE BEDEUTUNG DES BESIEDLUNGSKOMPLEXES TRNOVO—ILIRSKA BISTRICA

Zusammenfassung

Das archäologische Komplex im Bereiche von Trnovo-Ilirska Bistrica (Sv. Ahac 799 m, Gradišče 600 m, Stražica 711 m) mit ausgedehnten Nekropolen und im Tale des Flusses Reka gelegen ist ein mächtig befestigter Raum im slowenischen Karstgebiet zwischen Postojna und Rijeka. Die Befestigungen sind verständlich, weil sie augenscheinlich im Grenzraum gelegen sind zwischen Karner, Liburner, Japoden, Histrer und Taurischer eingekeilt, wobei es natürlich unsicher bleibt, welchem Stamm derselbe zuzuschreiben ist. Zugleich ist das Befestigungsgebiet im Schnittpunkt der Verkehrswege nach Postojna, Cerknica, Škocjan, Istrien und Rijeka gelegen.

Es handelt sich anscheinend um Metropole eines zurzeit noch anonymen Stammes (zu beachten die Kontinuität von der Hallstattzeit bis zum frühen Mittelalter) und es wäre interessant archäologisch zu erfassen, wie sich derselbe im Jahre 35 vor Chr. verhielt, als die Attacke gegen die Japoden gestartet wurde.